

Iwan Rozanow

TRADYCJA ARKADIUSZA GAJDARA
WE WSPÓŁCZESNEJ LITERATURZE RADZIECKIEJ
DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Tradycja i nowatorstwo w literaturze należy do ważnego zespołu problemów z zakresu estetyki i literaturoznawstwa. Zainteresowanie tymi problemami w pewnych okresach słabło, jednak nigdy nie zanikało zupełnie. Można więc stwierdzić, że zagadnienia tradycji i nowatorstwa w literaturze są ciągle żywe i aktualne. Nie przestają więc nurtować badacza literatury, bowiem odzwierciedlają się w nich zmiany epok i stylów oraz ciągłość procesów historyczno-literackich.

Znajdujące się w nieustannym ruchu i rozwoju życie tworzy przedmiot wszelkiego poznania. Tym samym jest ono również źródłem odkryć, które wzbogacają ideał estetyczny każdej literatury, a szczególnie radzieckiej, bowiem artystyczne nowatorstwo realizmu socjalistycznego opiera się między innymi także na twórczym przyswajaniu i ciągłym rozwijaniu postępowych tradycji literatury rosyjskiej i światowej oraz folkloru. Ta ogólnie ujęta prawidłowość rozciąga się również na twórczość dla dzieci i młodzieży, która stanowi nieodłączną część radzieckiej literatury pięknej.

Przyswojenie postępowych tradycji literatury dla dzieci i młodzieży sprzed 1917 roku, sięgnięcie do bogactw twórczości ludowej i śmiałe poszukiwania twórcze - wszystko to, jak się wydaje wywarło decydujący wpływ na niezwykły kształt artystyczny oraz żywe walory ideowe utworów K.

Czukowskiego, S.Marszaka, W.Bianki, J.Kołasa, M.Priszwi-
na, J.Mawra, L.Kassila, A.Barto i innych pisarzy.

Szczególne miejsce wśród całej plejady pisarzy, któ-
rych utwory adresowano do odbiorców ze środowiska dzie-
ci i młodzieży, zajmuje A.Gajdar. Skala talentu oraz posta-
wa społeczna i ideowa autora "Timura i jego drużyny" zde-
cydowały o nowatorskim charakterze całej jego twórczości.
Był bowiem Gajdar, jak powszechnie wiadomo, tą wybitną
indywidualnością twórczą, która nie mogła nie pozostawić
trwałych śladów w radzieckiej literaturze dla dzieci i mło-
dzieży. Nie tylko w tym wszakże upatrywać należy źródeł
wielkości pisarza. Niepoślednią rolę odegrało tu zwróce-
nie się artysty do spuścizny literackiej L.Tołstoja, A.Cze-
chowa i M.Gorkiego. Fakt ten stał się jedną z ważnych
przesłanek poprzedzających oryginalną w formie i bogatą
w treści ideowe twórczość pisarza. Wyróżniając się nie-
schematycznością i samodzielnością pisarską w rozwija-
niu wątków ("Timur i jego drużyna"), naturalnością w po-
wiązaniu zdarzeń ("RWS"), a przede wszystkim wzboga-
caniem narracji akcentami liryzmu oraz zaostrzaniem jej
efektów kontrastowymi zestawieniami postaci i zdarzeń
("Los dobosza", "Szkoła") talent Gajdara stał się ważnym
ogniwem w radzieckiej literaturze dla dzieci i młodzieży,
współtworząc całokształt jej tradycji i nowatorstwa. Wszys-
tko, co było najlepsze w twórczości literatury dziecięcej
i młodzieżowej, a więc: umiejętność dostrzeżenia w życiu
codziennym zdarzeń niezwykłych i bohaterских oraz kon-
struowanie z nich postaci i sytuacji w utworze, nieustę-
pliwa walka z niesprawiedliwością i fałszem, szacunek dla
osobowości dziecka - wszystko to znalazło swój ideowy
i estetyczny wyraz w utworach autora "Losu dobosza".

W programie literackim Arkadiusza Gajdara, który syn-
tetyzuje się w jego utworach, na planie pierwszym wystę-
pują jasno wyrażane postawy etyczne. Wywodzą się one
zawsze z orientacji światopoglądowych i estetycznych pi-
sarza. Tylko zasygnalizowana tu specyfika postawy lite-
rackiej autora "Szkoły" ma swoje źródła między innymi

również w doświadczeniach życiowych. Pisarz - jak wiadomo - przeżył bardzo wiele. Przeżycia te wywarły widoczny wpływ na jego drogę twórczą, sprzyjały kształtowaniu się nowych kryteriów ideowo-artystycznych determinujących utwory dla dzieci i młodzieży. W powieściach i opowiadaniach nie sięgał do zamierzczłej przeszłości, lecz pisał o wydarzeniach, których był uczestnikiem lub świadkiem ("RWS", "Szkoła", "Dalekie kraje"). Tak silnie powiązany ze współczesnością pisarz musiał rozumieć, że właśnie życie codzienne, pełne zagadek i problemów jest niewyczerpanym źródłem bohaterstwa ("Tajemnica wojskowa", "Timur i jego drużyna"). W obserwacjach nad prozą Gajdara uderza nas brak szablonów w odtwarzaniu mechanizmu poznawczego dzieci; pisarz posiadał niezwykłą umiejętność rozumienia najprostszycy pozornie faktów z życia dziecka; świadczy o tym treść wielu jego utworów. Zewnętrznym potwierdzeniem tej tezy, prostą zresztą dedukcją, są bohaterowie powieści i opowiadań Gajdara oraz właściwa im pasja poznawcza. W praktyce pisarskiej autora "Dalekich krajów" pasja ta, zataczając swoje kręgi, zawsze wychodzi od życia codziennego i buduje w oparciu o nie cały niejednokrotnie bardzo skomplikowany system wiedzy dziecka o świecie. Dlatego też uczyło się od Gajdara wielu twórców pisania o teraźniejszości, o mijającym dniu tak, by dzień ten utrwalił się w świadomości dziewcząt i chłopców oraz pobudził ich do rozmyślań o przyszłości.

Utwory Gajdara cieszą się niezmiennie dużą popularnością szczególnie u dzieci i młodzieży. Pociągają ciągle czytelnika różnorodnością gatunków i mnogością odcieni stylu pisarza oraz autentycznością osnowy fabularnej. Stają się dla nich tym bardziej pojętne, im wznioślejsze i zbliżone do autentyzmu są marzenia bohaterów, a ich sylwetki interesujące i zrozumiałe. Najczęściej wszakże, co zasługuje na szczególne podkreślenie, postaci autora "Czuka i Heka" przeniknięte są optymizmem, głęboką wiarą w triumf ideałów komunistycznych i właśnie dlatego między innymi zawierają w sobie utwory pi-

sarza duży ładunek wychowawczy.

Charakterystyczne cechy stylu i indywidualności twórczej wielkiego przyjaciela dzieci trafnie dostrzegł A. Fadiejew w momencie ukazania się pierwszych utworów: "RWS", "Szkoły", "Schronu nr 4" i "Dalekich krajów". W artykule "Książki młodego Gajdara" wyróżnił te "właściwości" pisarza, które zapewniły sławę jego utworom wśród młodych czytelników. Jak wynika z artykułów Fadiejewa najważniejsze "właściwości" pisarstwa Gajdara to: "Po pierwsze, organiczna rewolucyjność... Ta autentyczna rewolucyjność Gajdara pomogła mu z jednej strony niczego nie upiększać, z drugiej zaś opowiadać dzieciom w sposób naturalny, bez zbędnych naplęć, bez pozy w bohaterstwie robotników i chłopów w czasie wojny domowej albo jak w "Dalekich krajach" mówić o tak skomplikowanych rzeczach jak: budowa fabryki w pobliżu zapadłego dworca kolejowego, przeprowadzanie kolektywizacji, walka z kułactwem itp. Po drugie, prawdziwy demokratyzm Gajdara - demokratyzm w leninowskim tego słowa znaczeniu. Bohaterowie jego utworów to dzieci żołnierza, zwrotniczego, maszynisty, chłopca, stróża cementarnego, dzieci często bezdomne, a więc tacy bohaterowie, którzy zawsze wzbudzają sympatię u czytelnika, szczególnie ze środowiska dzieci i młodzieży. Po trzecie, książki Gajdara są przeniknięte do głębi wielką miłością do dzieci; pisze o nich ciepło, optymistycznie, umiejętnie rozkładając akcenty miękkiego, delikatnego humoru. Po czwarte, wyjątkowa prostota języka. Po piąte wreszcie, interesująca fabuła. W tym względzie należy szczególnie wyróżnić "Dalekie kraje" i "RWS".^{1/}

Na podkreślenie zasługuje fakt, że na pierwszym miejscu stawia Fadiejew takie "właściwości" Gajdara, jak jego autentyczną rewolucyjność, demokratyzm, które wpojone zostały młodemu pisarzowi przez bohaterską epokę, rodzinę, bolszewików i Armię Czerwoną. "Właśnie te dwie cechy - pisze W. Smirnowa - legły u podstaw całej jego twórczości

1/ A. Fadiejew: Knigi nołodogo Gajdara "Litieraturnaja gazietta" ot 19 janwaria 1933 goda.

I stały się naturalnie źródłem gajdarowskiej tradycji^{2/} w radzieckiej literaturze dla dzieci i młodzieży.

Najbardziej znamienym przykładem wymienionych cech twórczości znanego pisarza są jego wczesne utwory: "RWS" i "Szkoła". Przejawiły się w nich zupełnie nowe, oryginalne środki wyrazu, znakomicie oddające klimat epoki, przedstawiające rewolucję i ludzi ją tworzących. Przede wszystkim jednak swoiste cechy warsztatu Gajdara dają się zauważyć w jego estetycznych poglądach, w zasadzie wyboru treści i charakterystycznym sposobie korzystania z tworzywa literackiego. Prócz tego ramy historyczne oraz optymistyczne akordy końcowe utworów Gajdara zdecydowały o tym, że wyznaczyły one nowe kierunki w radzieckiej literaturze młodzieżowej.

Doświadczenia Arkadiusza Gajdara jeszcze w latach trzydziestych wykorzystał W. Katajew w swojej powieści "Samotny biały żagiel". Zauważalny jest także wpływ pisarza na twórczość Lwa Kassila - znanego autora książek dla dzieci i młodzieży. Mimo że pisarz ten nie posiadał doświadczenia życiowego, jak autor "Tajemnicy wojskowej" i "Dymu w lesie", jednak łączyło go z Gajdarem bardzo wiele. Obaj byli dziennikarzami, na co dzień stykali się z młodzieżą w pionierskich obozach, wszystkie swoje marzenia i pomysły oddawali dzieciom i ich wychowaniu.

Bliski związek ze współczesnością i oryginalna koncepcja literacka L. Kassila znajduje wyraźne odbicie w jego powieści "Czieriemysz, brat gieroja" (1938). W tej stworzonej przez rzeczywistość książce, Kassil, za przykładem Gajdara, przedstawia potrzebę marzenia w życiu młodego człowieka, istotę honoru i odpowiedzialności przed towarzyszami. Antonowi udało się zobrazować dwa związane ze sobą światy: świat dzieci i świat dorosłych. Bohater utworu Gieszka Czieriemysz nie jest rodzonym

2/ W. Smirnowa: Wsied za Gajdarom, "Dietskaja literatura", 1972, nr 7, s. 6.

bratem własnego pilota, ale wyobrażając sobie, że nim jest, stara się żyć tak, by być godnym znakomitego lotnika. Nie przypadkiem więc powieść Kassila "Czterdzieści i siedem, brat Giergo" okazała się - jak twierdzi W. Smirnowa - jednym z pierwszych utworów w radzieckiej literaturze młodzieżowej, który, nie tracąc niczego "kassilowskiego", był napisany jak gdyby "śladami" Gajdara^{3/}.

Wpływ pisarstwa autora "Losu dobosza" odnajdujemy również w utworach wielu współczesnych pisarzy radzieckich. Do twórczości klasyki radzieckiej literatury dla dzieci i młodzieży sięgają pisarze debiutujący bezpośrednio po 1945 roku i w latach następnych. W utworach A.Rybakowa, R.Pogodina, A.Aleksina, N.Dubowa, J.Jakowlewa, J.Korinca, W.Krapiwina i innych wyczuwalny jest żywy dialog z Gajdarem, z ideowymi i estetycznymi założeniami jego twórczości.

W zapoczątkowany przez Gajdara nurt radzieckiej literatury dla dzieci i młodzieży wchodzi po drugiej wojnie światowej A.Rybakow. Przejęcie tradycji autora "Szkolny" dokonuje się u młodego pisarza widomie, gdy w swojej twórczości wysuwa na czoło tematykę rewolucji, wojny domowej i wielkich budowli pierwszych pięcioletek.

Biografia Rybakowa jest typowa dla jego pokolenia (pisarz urodził się w 1911 roku). Po ukończeniu szkoły (klasę 8 i 9 kończył w szkole - komunie) oczarowany romantyką wielkiej budowy podejmuje pracę na dalekiej północy, następnie na Syberii i na Kaukazie. Najpierw pracuje jako zwykły robotnik przy pracach ziemnych. Później zostaje kierowcą. W czasie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej walczy na froncie; otrzymuje stopień majora. Wróciwszy z wojny często wspomina swoje dzieciństwo i swoją młodość. Wskrzesza w pamięci obrazy trudnych i bohaterskich czasów, w których kształtował się charakter przyszłego pisarza. Toteż pierwsze swoje

3/ W. Smirnowa, op. cit., s.6.

książki poświęcił Rybakow właśnie tym czasom. Jego "Kortik" (1948) i "Bronzowaja ptica" (1955) - pisze Aleksander Iwicz - mają sensacyjną fabułę. Zarówno u Rybakowa, jak i u Gajdara nie jest ona celem samym w sobie, lecz środkiem potrzebnym do skonstruowania realnie możliwych a w tamtych czasach napiętych sytuacji, w których przejawiał się i jednocześnie formował charakter bohatera^{4/}.

Rybakow w swoich utworach oddaje klimat epoki. Jej koloryt zawarty jest w szkicach obyczajowych, w obrazach - symbolach (jednonogi inwalida wojenny muzykujący na bazarze, monumentalny obraz bolszewika Polewoja i inn.), w opisach przygód młodzieży.

Odkrycie tajemnicy kordzika i ptaka z brązu nie jest głównym problemem wymienionych wyżej powieści. Sensacyjna fabuła podporządkowana została też wyraźnie określonej koncepcji ideowo-artystycznej: rozszyfrowanie tajemnicy kordzika służy zdemaskowaniu przebiegłego wroga Nikitskiego, natomiast odnalezienie ptaka z brązu pomaga uwolnić szlachetnego człowieka od zarzutu zabójstwa. Tak więc głównym motywem w obydwu utworach, które określały ich temat, była "walka nowego ze starym", rewolucji z carską i obszarniczą kontrrewolucją, a głównym problemem udział dzieci w tej walce. Wszystko to zbliża Rybakowa i Gajdara^{5/}.

Pisarz twórczo rozwija tradycje Gajdara także w znanej trylogii o Kroszu. W trylogii podobnie jak w wymienionych już powieściach, pisarz ukazuje ewolucję charakteru młodego bohatera w ścisłym związku z ówczesną rzeczywistością.

Akcja "Prıkluczenij Krosza" i "Nieizwiestnogo sołdata" łączy się współcześnie. Bohater pierwszej powieści, która

4/ Aleksander Iwicz: Wospitanije pokolenij, "Sowietkij pisatel", Moskwa 1960, s. 273.

5/ W. Smirnowa, op.cit., s.6.

dała początek trylogii o współczesnym uczniu radzieckim, Siergiej Karaszeniunikow (Krosz - przydomek, którym został obdarzony bohater przez grono kolegów ze szkoły) prosto, bezpretensjonalnie opowiada o swoim życiu, o takich jak on chłopcach, odbywających praktykę w bazie samochodowej. Krosz lubi pracować, szczerzy się tym, że przynosi już korzyść społeczeństwu. Pisarzowi udało się stworzyć obraz młodego człowieka naszych czasów, dostrzec charakterystyczne cechy jego poglądów i postawy wobec życia. Nie pozostawał bohater obojętny na przejawy wszelkiego rodzaju nadużyć oraz przywłaszczania mienia społecznego, dostrzegał każdą nieszczerłość w stosunkach między ludźmi. Cechowała go niezłomna postawa moralna. Autor pokazuje, jak trudno bohaterowi mającemu lat kilkanaście żyć z takimi cechami charakteru. Chłopiec głęboko przeżywa każdy zły postęp dorosłych. W gruncie rzeczy jednak spotyka, tak jak bohaterowie Gajdara, ludzi dobrych. Umie docenić zaufanie, jakim go darzą i swoją postawą daje temu dowód.

W części drugiej trylogii Krosz jest nadal prostym, bezpośrednim chłopcem, marzycielem i fantastą. Umie walczyć i bronić swoje marzenia przed złośliwymi żartami i drwinami nieuków i ignorantów, pomaga swojemu koledze Kostii wydostać się z sieci intryg zarzuconych przez kombinatora Wieena. Krosz szanuje i kocha swoich rodziców, stara się ich nie martwić. "Bądź człowiekiem" - powiedział mu ojciec na pożegnanie. O ojcowskim życzeniu i jednocześnie przestrodze będzie zawsze pamiętał.

W powieści "Nieizwiestnyj sołdat" autor ukazuje swojego bohatera w sytuacjach, które stwarza wiek młodzieńczy. Nie udało się mu zdać egzaminów konkursowych na uniwersytet. Jest niezadowolony. Martwi się. Martwi się jednak przede wszystkim dlatego, że przysporzył trosk swoim "kochanym staruszkom". W powstałej sytuacji decyduje się na podjęcie pracy w brygadzie drogowej. W wielu dramatycznych chwilach przejawia te cechy charakteru, które ukształtowały się w dzieciństwie. Świadczy to o tym, że bohater tytułowy jest człowiekiem szlachetnym i wytrwałym.

A. Rybakow łączy w swojej trylogii surowy język uczestnika wojny z niespokojną, żarliwą narracją chłopca urodzonego w czasach pokoju i ukształtowanego według najlepszych wzorów, których dostarcza współczesność. Przejawił się w tym naturalny związek przeszłości i teraźniejszości. Jest on w powieściach Rybakowa swoistym dialogiem pokoleń, który ciągle towarzyszy naszemu życiu. Zachowując wierność tradycjom Gajdara autor stworzył portret psychiczny współczesnego młodzieńca. Właśnie w utworach Rybakowa szczególnie wyraźnie ukazane jest szerokie tło socjalne i ideowe, na którym przedstawia pisarz dzieje swojego bohatera. To było również cechą charakterystyczną powieści i opowiadań autora "Szkoły".

Wyraźnym echem gajdarowskim jest wczesna twórczość N. Dubowa. W swoim pierwszym większym utworze pt. "Na kraju ziemi" autor wykorzystał główne wątki, z których się składają powieści Gajdara. N. Dubow sięgnął tu przede wszystkim do wątku heroicznego i przygodowego. Już w następnych utworach odchodzi jednak od prostych założeń, nawiązując między innymi do poetyki autora "Losu doboza". Przejawiło się w tym dążenie pisarza do wypracowania własnego stylu i ukazania swojej indywidualności twórczej. Jego powieści "Ogni na riekie", "Sirota" i "Żostkaja proba" ujawniają umiejętność subtelnej (jak u Gajdara) ukazania psychiki dziecka, zdolność przeniknięcia w świat marzeń i rozmyślań dorastającego człowieka, w krąg spraw codziennych współczesnej młodzieży radzieckiej.

Zwracają też na siebie uwagę wywodzące się od Gajdara poszukiwania Dubowa w zakresie poetyki powieści dla dzieci i młodzieży. Na szczególne podkreślenie zasługuje praca pisarza nad doskonaleniem plastyczności i naturalności swojego stylu, przejawiająca się w ciągłym dążeniu do osiągnięcia prostymi i konsekwentnymi środkami wysokich walorów artystycznych. W ramach tych poszukiwań pisarz tworzy system "słów-kluczy", które są nie tylko wyznacznikami stylu pisarza, charakteryzującymi jego

kod artystyczny, lecz również nosicielami treści ideowej utworów. Trafności takich poszukiwań - jak sądzę - nie trzeba udowadniać.

Niekiedy jednak poszukiwanie wzorów w zakresie poetyki nawet u pisarzy najbliższych z punktu widzenia ideowo-twórczego prowadzi niektórych współczesnych twórców do ukrywania inercji własnych myśli, świadczy o niezbyt chwalebnej dla artysty chęci kroczenia raz już odkrytą drogą.

Brak koncepcji w zakresie ideowego i estetycznego przedstawiania współczesności starają się tacy pisarze wyrównać zajmującą fabułą, intrygującymi wątkami i ciekawymi zdarzeniami. Często przez to nadają swoim utworom charakter jednostronnie rozrywkowy zubożając tym samym, a nawet niwelując świat wewnętrzny młodych bohaterów. Trafnie o takich właśnie dokonaniach wypowiedział się A. Musatow: "Jeśli Gajdar - twierdzi autor znanych utworów dla dzieci i młodzieży - umiał o wydarzeniach wielkich i ważnych mówić z rzadko spotykaną subtelnością i wnikliwością, wiązać zdarzenia w dokładnie sprawdzoną fabułę, tworzyć wyraziste postaci, to wielu naszych pisarzy często pod płaszczykiem zajmującej książki tworzy sztuczne, zmyślane utwory".^{6/} Tak postąpił w swoim czasie M. Żestiew. W swojej powieści pt. "Prilduczienija maleńkiego traktorista" autor przedstawia Aioszkę Lewszyna, którego marzeniem było zostać traktorzystą. Na początku książki pisarz zdołał ukazać duchowe rozterki bohatera. W dalszej części wprowadził jednak do powieści szereg "zajmujących" tradycyjnych sytuacji jak: nieoczekiwane spotkanie, przywłaszczenie cudzych dokumentów itp. W rezultacie tego główną okazała się strona zewnętrzna wydarzeń i zjawisk, co charakteryzuje, jak wiadomo, fabułę utworów sensacyjnych. M. Żestiewowi pochłoniętemu poszukiwaniem interesujących wątków uszły uwadze rzeczy najważniejsze,

6/ A. Musatow: *Żizń, szkoła i kniga*. Sbornik "Dietskaja literatura", Moskwa 1961, s. 33.

które zamierzał przedstawić w swoim utworze, a mianowicie: obraz świata wewnętrznego dorastającego chłopca, który stara się określić swoje miejsce w życiu ukazany jest na szerokim tle społecznym i obyczajowym.

Analogicznym ocenom podlega również powieść I. Dika pt. "W diebrach Kara-Bumby", niektóre opowiadania A. Moszkowskiego oraz utwory wielu innych współczesnych pisarzy radzieckich. Przedstawiając powyższe oceny chciałbym dodać, że mówienie o artystycznym nowatorstwie tego lub innego współczesnego pisarza nie należy do rzeczy łatwych. Wprost przeciwnie, przed badaczem stoją szczególnie trudne zadania. Jego droga prowadzi bowiem "gorącymi śladami czasu". Znamię zaś swojej epoki ma w sobie każda indywidualność twórcza. "Jest rzeczą niezmiernie trudną - stwierdza J. Tynianow - dostrzec wielkość swoich czasów, a jeszcze trudniej określić wkład tych czasów w rozwój sztuki słowa. Problem wielkości literatury rozstrzyga się bowiem na przestrzeni wielu stuleci. Współcześni posiadają niedosyt sukcesu, a więc odnoszą również wrażenie, że literatura także nie udała się. Często z perspektyw czasu owe "niepowodzenie" uznaje się za "nowe słowa" w literaturze^{7/}. Słuszność stwierdzeń Tynianowa staje się szczególnie oczywista po zetknięciu się z ocenami krytyki literackiej niektórych utworów R. Pogodina, W. Kisielewa, N. Dubowa i innych pisarzy. Twórcze poszukiwania w ostatnich latach wielu autorów książek dla dzieci i młodzieży poszły w kierunku poszerzenia możliwości ukazania głębi świata wewnętrznego młodego bohatera, wzbogacenia jego rysunku psychologicznego, dążności do tworzenia niepowtarzalnych głęboko zindywidualizowanych charakterów.

R. Pogodin w "Rasskazach o wesołych ludziach i choroszej pogodzie", W. Kissilew w powieści "Diewoczka i ptice-

7/ J. Tynianow: Archaisty i nowatory, izdatielstwo "Priboj", 1929, s. 584.

lot", N. Dubow w opowieści "Bieglec", M. Briemienier w książce "Czur, nie igra!" zderzają ze sobą świat małego bohatera ze światem dorosłych. W książkach tych autorzy opowiadają o tym, że przy zetknięciu się z negatywnymi przejawami życia mali bohaterowie dokonują szlachetnych czynów; nie pozostają obojętni na nikczemności, przejawy drobno-mieszczactwa i "moralną głuchotę" niektórych dorosłych. Podobnie jak Gajdara jednoznaczna i bezkompromisowa jest postawa ideowa i artystyczna wymienionych autorów, ich dążenie do uchronienia młodzieży przed wszelkiego rodzaju drobnomieszczuchami, filistrami, ludźmi pozbawionymi wszelkich zasad moralnych.

Nakierowanie tematyki współczesnej literatury radzieckiej dla dzieci i młodzieży na "podróż w świat dorosłych", na stawianie młodego bohatera jeden przeciw jednemu z dorosłych wywołało niepokój u części pedagogów i krytyków literackich. Stoją oni na stanowisku, że "otwieranie drzwi" do świata dorosłych jest niebezpieczne i przedwczesne. Rozległy się głosy, że niektórzy współcześni pisarze swoimi utworami burzą tradycje Gajdara. Zarzuty te, co jest charakterystyczne, odnoszą się właśnie do twórczości tych pisarzy, których utwory - jak sądzimy - tkwią silnie w nurcie tradycji gajdarowskich, chociaż, zewnętrzną strukturą odbiegają od powieści autora "Dalekich krajów". Posłużmy się w tym miejscu jako przykładem opowiadaniem R. Pogodina^{8/}.

W opowiadaniu "Tiszyna" Pogodina z dużym realizmem przedstawia postać młodego chłopaka wiejskiego. Utwór opowiada o wczasowiczach Anatolu i Kirille, którzy wypoczywają na wsi. Dokuczają im zimno, ponieważ w domku nie ma pieca. Nie potrafią jednak temu zaradzić. Z pomocą przychodzi im Griszka. Anatol i Kirill odnoszą się do niego z wielką rezerwą. Bardzo często zjadliwymi żartami i złośliwymi uwagami sprawiają mu przykrość. Jednakże szybko przekonali się, że ten nieciekawo zewnątrznie

8/ I. Swirskaja: "O podlinnych i mniemych tradycjach A.P. Gajdara" Sbornik "literatury dla dzieci", Leningrad 1964, nr 9.

wyrostek obdarzony jest bogatym intelektem i posiada silny charakter, subtelnie dostrzega przejawy dobroci w człowieku i dąży do przyjaźni z nim.

W innym opowiadaniu, które zatytułowane jest "My dali kłatwu", autor wyśmiewa chorobliwą podejrzliwość niektórych rodziców i system kar cielesnych. Kształtuje to u młodych z jednej strony surowość i zaciętość, z drugiej zaś - wzbudza w nich stanowczy protest przeciwko podejrzliwości i karom cielesnym. Dubrawka, tytułowa bohaterka opowiadania Pogodna, w końcu utworu dochodzi do wniosku, że ludzie są piękni nie tylko wtedy, gdy uśmiechają się i śpiewają pieśni, ale przede wszystkim wtedy, gdy dokonują wielkich czynów. Dziewczynka uważnie obserwuje życie, uczy się trudnej sztuki rozumienia i przebaczenia. W swoich "Rasskazach o wesołych ludziach i choroszej pogodzie" autor analizuje liczne problemy współczesnego świata, eksponuje jego penię, nie stara się oszczędzić dzieciom poważnych życiowych kłopotów i trosk, żyje potrzebami i aspiracjami swoich czytelników. I w tym również przejawia się nawiązywanie Pogodina do tradycji Gajdara.

Wpływ twórczości Arkadiusza Gajdara nie ogranicza się oczywiście tylko do literatury rosyjskiej. Rozciąga się naturalnie na całą wielonarodową literaturę radziecką dla dzieci i młodzieży. W kręgu oddziaływania utworów autora "Losu dobosza" znaleźli się też liczni pisarze białoruscy.

Wybór z tradycji jest zawsze podyktowany przez jakiś interes współczesności, interes z każdą epoką inny. Szczególna sytuacja Białorusi po 1945 roku (stwierdzenie to odnosi się również do całego Kraju Rad) sprawiła, że świadomość pisarzy Republiki określała między innymi bohaterstwa walka narodu z najeźdźcą, heroizm odbudowy zniszczonego kraju oraz udział w tej walce i odbudowie dzieci i młodzieży. W tej sytuacji zwrot do tradycji Gajdara wiązał się nie tylko z wykorzystywaniem doświadczeń artystycznych i osiągnięć warsztatu klasyka litera-

tury dla dzieci i młodzieży, lecz wynikał także z identyfikowania się pisarzy z postawą ideowo-polityczną autora "Dalekich krajów" oraz celami, które wyznaczał swojej twórczości.

Tradycje Gajdara są obecnie w szeregu utworów mówiących o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej, o walce z trudnościami w latach powojennych, o wychowaniu nowego człowieka. Między innymi J.Jakimowicz w "Bazylewom kurganie", J.Mawr w "Maksimku", E.Kurto w opowieści "Doroga bieżit nawstrieżu", W.Morozow w powieści "W razwiedku szoł malczinka", W.Chomczenko w zbiorze opowiadań pt. "Rukawicy gienierała Dowatora" ukazali cechy charakteru ludzi radzieckich, opowiadali o bohaterskim młodym pokoleniu.

Należy zauważyć, że prozaicy białoruscy nie sięgnęli po wojnie do niektórych ważnych osiągnięć literatury młodzieżowej lat trzydziestych. Spora liczba pisarzy nie potrafiła znaleźć nowych dróg w selekcji i konstrukcyjnym powiązaniu w całość elementów rzeczywistości w jej odbiciu literackim. To właśnie, jak wiadomo, decyduje o kształcie estetycznym utworu, o jego stylu i artystycznej ekspresji. Bohaterowie książek "Sławnyje riebiata" T.Chodkiewicza, "Smiena" A.Szaszkowa, "Zdrawstwu, szkoła" N.Gomołki, w odróżnieniu od postaci utworów dla dzieci i młodzieży z lat trzydziestych, są do siebie podobni, nie napotykają w życiu żadnych przeszkód, nie muszą z trudnościami walczyć pasją i uporem, osiagają wszystko bardzo łatwo. Miało to swoje źródło w tym, że wymienieni twórcy uchwycili "tylko ogólne kontury zjawisk nie zagłębiając się w ich sens wewnętrzny"^{9/}. Sprawy tej nie należy jednak generalizować. Pisarze pamiętali o swojej odpowiedzialności przed młodymi czytelnikami. Mówił o tym utalentowany autor literatury młodzieżowej

9/ Gurewicz: Białoruskaja dietskaja literatura, Minsk 1970, s.203.

zowej Janka Bryl: "Zawsze, kiedy występujesz przed młodzieżą, wstydzisz się, że stworzyłeś swojego Robinsona, Timura i Czippolino"^{10/}. Nakreślił J. Bryl w "Łazunoku", "Sirotkom chlebie", Snieżkie i Oleczkie" wyraziste i trwale zapisujące się w pamięci postaci dzieci.

Po XX Zjeździe KPZR życie literackie w Kraju Rad nabrało rumieńców, zaczęto ogarniać coraz szersze kręgi rzeczywistości, w miarę jak rozwijała się i wzbogacała twórczość poszczególnych pisarzy radzieckich. Ożywienie to obejmowało także białoruską literaturę dla dzieci i młodzieży. W tym okresie (to jest po XX Zjeździe Partii) wyróżnia się ona szeroką różnorodnością problemów i gatunków literackich.

Ograniczymy się tu do analizy wybranych utworów najnowszej białoruskiej literatury młodzieżowej, w których uwidocznił się, w mniejszym lub większym stopniu, z jednej strony wpływ Gajdara, z drugiej zaś - proces uwypuklania cech narodowych występujących w utworach postaci literackich: bohaterów, krajobrazu, realiów, pojęć itp.

Jedną z najbardziej znamienitych cech twórczości autora "Szkoty" jest, jak już wspomnieliśmy, sposób przedstawiania bohaterów, których postacie ukazane są na tle wydarzeń społecznych: wydarzenia te w swych momentach krytycznych decydowały o losach dzieci występujących w powieściach i opowiadaniach Gajdara oraz wyraźnie tych dzieci dotyczyły. Gajdarowską specyfikę sytuowania postaci dziecka w utworze przenieśli do swojej twórczości współcześni pisarze białoruscy: J. Bryl, I. Szamiakin, I. Gramowicz, A. Wasilewicz, I. Sierkow i inni. Uwaga twórcza tych pisarzy skupia się przede wszystkim na ukazaniu udziału warunków wewnętrznych rzeczywistości społecznej w kształtowaniu osobowości dzieci i młodzieży.

Młody prozaik Iwan Sierkow w powieści "My s Sańkoj w tytu wraga" opisuje wydarzenia Wielkiej Wojny Ojczyźnia-

10/ (W:) Piat'diesiat czetyrye dorogi, Gosizdat BSSR, Minsk 1963, s. 70.

nej z punktu widzenia dziesięcioletniego chłopca wiejskiego. Zespół doznań bohatera, który składa się na całokształt elementów utworu - tj. akcję, obrazowanie, styl itp. powiązany jest ściśle ze stosunkiem autora do postaci. Wystąpiło tu duże zbliżenie Iwana i Sańki wyznaczone przez funkcję estetyczną, jaką odgrywają te postacie w wyrażaniu osobowości dziecka. Sytuacja to w literaturze radzieckiej nie nowa, tym niemniej niewielu pisarzom udało się to urzeczywistnić. Patos takich utworów przejawiał się najczęściej albo w litości i współczuciu dla dzieci, na których barki spadło całe brzemie wojny, albo w pozornej romantyce łatwych zwycięstw. I. Sierkow ustrzegł się niebezpieczeństwa splotenia utworu. W sposobie ukazania bohaterstwa chłopca pisarz nawiązuje do A. Gajdara i M. Łyrikowa. W powieści "My s Sańkoj w tyłu wraga" chłopcy nie są ani ofiarami wojny, ani nieokiełznanymi diablętami tworzącymi "cuda", dokonującymi fantastycznych czynów. Iwan i Sańka to młodzi bohaterowie prowadzący nierówną walkę z uzbrojonym i podstępny wrogiem o honor i wolność.

Iwan i Sańka, podobnie jak Dimka i Żigan, a także Boris Gorikow - zdolni są do poświęcenia i czynów bohater-
skich.

Zanalizujmy dokładniej fragmenty powieści "My s Sańkoj w tyłu wraga".

Dzieci właśnie ukończyły klasę trzecią i z niecierpliwością oczekują lata.

Ostatni dzwonek jest dla nich wielką radością.

- No, dzieci, do zobaczenia. Do pierwszego września, - na pożegnanie mówi do nich nauczycielka Antonina Aleksandrowna.

Tak rozpoczyna się książka. Na następnych stronicach pisarz opowiada o zabawach, problemach, troskach wiejskich chłopców nie podejrzewających, że wojna zapukała już do drzwi ich chat. Chłopcy z zazdrością przyglądają się poborowym, którzy odchodzą do armii, chciwie słuchają tych, którzy walczyli na frontach Hiszpanii. Nie wszystkie opowiadania doświadczonych żołnierzy są dla nich zrozumiałe. Ta-

jemniczo, na przykład, brzmia dla Iwana i jego rówieśników słowa wuja walczącego w Hiszpanii ("Tam było gorąco... Dopóki ich nie zabrała ...").

Wiele radości przysparza dzieciom zakończenie budowy szkoły, w której chcieli uczyć się po wakacjach.

Wojna dla Iwana i Sańki zaczęła się dopiero wiadomością o tym, że ich ojców zabierają do armii. W rozdziale "Gierojkij kabanczyk" czytamy: "Poszli na wojnę ojcowie, umilkły we wsi baby i przebrzmiały pieśni i znowu życie ruszyło zwykłym trybem. Ludzie ostrzą sierpy, przygotowują cepy - zaczynają się żniwa. Ale wieśniacy zrobili się jacyć inni - niespokojni, stroskani - w oczach trwoga, w słowach trwoga, a rozmowy najróżniejsze"^{11/}.

Podobne, pełne depresji opisy rozsypane są po całej książce. Oto następny przykład: "A wojska idzie coraz więcej i więcej. Ale już nie tak, jak kiedyś. Nie rozsiadają się długo, zdążą tylko poprawić onuce i już słyszą: -
- Niektórzy nie zdążą nawet nabrać wody do flaszek"^{12/}.

Przez pewien czas wieś Podlubicze na Gomelszczyźnie, rodzinna wieś chłopców znalazła się na tyłach niemiecko-faszystowskich wojsk. Sańka i jego przyjaciele bardzo chcieliby walczyć z okupantem, lecz nie wiedzą jak mogliby prowadzić tę walkę, bo dorośli ukrywają przed nimi swoje plany.

Dzieci postanawiają uciec do partyzantów. Na razie jednak starają się walczyć tak jak umieją: rozbijają puste butelki, by Niemcy nie wykorzystywali ich do niszczenia radzieckich czołgów.

Obok naiwnych dziecięcych postępów autor daje przykład dojrzałej przemyślanej akcji przeciwko niemieckim najeźdźcom. Przykładem mogą tu być fragmenty opowiada-

11/ I. Sierkow: *My s Sańkoj w tyłu wraga*. Izd. "Biełorus" Minsk 1970, s. 30.

12/ *Ibidem*, s. 32.

jące o tym, jak dzieci próbują wykłuć oczy na portrecie Hitlera albo później, jak przygotowują metalowe iglice do przekłuwania opon niemieckich samochodów, czy zbierają broń na wypadek odejścia do oddziału partyzanckiego.

Tak w walce hartują się i kształtują charaktery dzieci, uczą się one pokonywać trudności, być wrażliwymi na cudzy ból i smutek.

Nie wysadzają mostów, nie niszczą czołgów. Walczą na miarę swoich możliwości.

Nawiązanie do tradycji Gajdara przejawia się u I. Sierkowa przede wszystkim w sposobie narracji. Autor nie opisuje fantastycznych, nierealnych przygód bohatera, a po prostu oddaje głos jego fantazji.

Przez całą opowieść przewija się myśl o uczciwości chłopców. Przyjaźń, wola życia, wzajemna pomoc, nieustępliwość wobec wroga pomagają im przetrwać, nie załamać się i doczekać wyzwolenia przez Armię Czerwoną.

Miłość Ojczyzny, poczucie odpowiedzialności za ziemię rodzinną dało chłopcom siły i wiarę w odzyskanie wolności, stało się bodźcem do przyszłych wielkich czynów. Właśnie ten optymizm zbliża Sierkowa do Gajdara. Jego bohaterowie mają wiele cech Borisa Gorikowa, Timura i Alki.

Mówi się niekiedy, że dzieci są nieustraszone, dlatego, że nie znają ceny życia w ogóle, a swojego w szczególności. O bohaterach Sierkowa tego powiedzieć nie można. Iwan i Sańka wiedzą czym może zakończyć się zabawa z bronią. Ich rówieśnikowi Pawlikowi mina oderwała nogi, kiedy zlekceważył rady i przestrogi dorosłych.

Podlubiczske dzieci znają uczucie strachu, nie można o nich powiedzieć, że nie boją się śmierci. Sańka z Iwanem, jak kiedyś Dimka i Żłgan Gajdara, dyskutują o strachu, o możliwości utraty życia czy zdrowia.

Opowieść "My s Sańkoj w tyłu wraga" jest książką autobiograficzną. Narracja jest prowadzona w pierwszej osobie. Jedną z osobliwości tej formy narracji jest to, że bardziej wyrazistym i barwnym okazuje się w utworze nie głów-

ny bohater, lecz inne postacie, a mianowicie: sylwetki Sańki i babki Iwana.

Niestety, młody pisarz nie ustrzegł się niebezpieczeństwa czyhającego na autora utworu autobiograficznego i zatracił w wielu miejscach autentyczność i wiarygodność opowiadania. Bohater - narrator Sierkowa opowiada z przekonaniem naocznego świadka o wydarzeniach, w których nie brał udziału (epizod z wybuchem granatu, który Sańka suszył w piecu).

Podobny sposób narracji został inaczej potraktowany w utworach Gajdara. On to w powieści "Szkola" oddając głos swojemu bohaterowi - Borisowi przestrzegał zasady, że narracje o wydarzeniach, których nie był świadkiem wzbogacał autorskim komentarzem - słowami wprowadzającymi ["wydaje mi się, że jeśli on - (ojciec Gienadij - I.R.) - dowiedział się na przykład, że w zeszłym tygodniu byłem bez zezwolenia w kinie, to, przeszperawszy w pamięci, z pewnością odnalazłby jakieś historyczne wydarzenie"^{13/}. I dalej: "Mówili, że w domu zostawił żonę z trojgłem dzieci"^{14/}].

Gajdar między innymi również przy pomocy słów wprowadzających formował artystyczny kształt opisywanych wydarzeń, uczestnikiem których nie był jego główny bohater. Sierkow zaś powierzył swojemu bohaterowi narrację o tych wydarzeniach, o których słyszał Sańka z ust innych osób.

W opowieści Sierkowa wiele jest obrazów humorystycznych. Nawet najbardziej dramatycznym sytuacjom towarzyszy uśmiech pisarza. Autor patrzy oczami dobrodusznego człowieka "przez pryzmat czasu" na wydarzenie i swoich bohaterów. Swoiste ciepło, jakie zawarte jest w tym spojrzeniu pozwala pisarzowi odczuwać wszystko bezpośrednio i autentycznie.

13/ A.Gajdar: Soczinienija. M-L 1951, str. 49.

14/ Ibidem, s. 136.

Z pewną dozą humoru przedstawia też Sierkow bezbronnych starców i dzieci, których wojna zmusiła do walki o byt, do nieustannego strachu przed przypadkową śmiercią, zbrodnią popełnioną ot, tak dla zabawy (rozdzielił: "Na koj czort mnie twój curik?", "Mój kożuszok i Germanija", "Sztany s orłom").

Do bezspornych osiągnięć artystycznych Sierkowa zaliczyć należy obraz postaci babki Iwana, mądrego wychowawcy i przyjaciela dzieci. Wnuk o swojej babci Marionie mówi: "Z mojej babci zuch! Dochodzi już do sześćdziesiątki a jest tak młoda, zwinna, sprytna.... Twarz babcia ma szczipłą i garbaty nos, włosy gęste i czarne, oczy bystre, to pełne zaczajonego uśmiechu, to kłujące. Umie przejrzeć mnie nimi na wskroś, wie czym żyję. Tylko zębów ma mało. A mimo to szybciej niż ona z jabłkiem nie rozprawisz się: wyjmie z kieszeni nożyk, raz - raz - raz i do ust. A w kieszeni znajdziesz u babci nie tylko nożyk. Są tam i nowy gwóźdź i skórzany rzemyk, motek miedzianego drutu - wszystko, czego zapragniesz"^{15/}.

Babcia nie skarżyła się na swój los - ("bo i komu się poskarżysz?"), chociaż na jej barki spadły wszystkie problemy. Naturalnie, bardzo chętnie prowadziła kazania o tym, jak należy żyć, ale przede wszystkim martwiła się o to, żeby wnuki miały co jeść. Na pierwszy rzut oka można sądzić, że była surowa, niezadowolona, ale przypatrzwszy się uważniej dostrzegamy jej życzliwość, szczodrość i dobre serce.

W książce jest epizod, w którym tragizm i komizm przenikają się wzajemnie, pomagają odkryć coś wzniosłego w postaci tej kobiety - patriotki / spotkanie babci z Niemcem, który wyrwawszy jej z rąk wiadro z wodą rozkazał wracać do domu. Babcia nie zrozumiała niemieckiego słowa "zurück" nie przestawała o nie prosić. Zawróciła dopiero

15/ I. Sierkow: op.cit., s. 18.

wtedy, gdy Niemiec zagroził jej karabinem. Wróciwszy do domu babcia opowiedziała wnukowi: "No, czy nie głupia stara? Trzeba było choć curik brać póki dawał. A tak ani wiadra, ani curika"^{16/}.

Tak samo prawdziwie i interesująco opowiedział Iwan Sierkow dalsze losy swoich bohaterów w książce "My - riebiata żiwuczije"^{17/}.

Uwaga autora książki skoncentrowała się tu na wydarzeniach, które nastąpiły po wyzwoleniu wsi Podlubicze. Po ukończeniu siedmioletki Iwan i Sańka zaczynają nowe życie. Mimo tragicznych przeżyć w czasie okupacji bohaterowie nie załamują się, a na odwrót mężnieją, stają się bardziej zahartowani i dojrzałi.

Z zachwytem i wielką miłością do dzieci opowiada pisarz o kształtowaniu się nowych stosunków międzyludzkich po najstraszniejszej i najbardziej zaborczej z wojen, o młodych chłopcach, ich poczuciu obowiązku i zapachu do nauki.

W powieści "My - riebiata żiwuczije" tak jak i w utworze "My s Sankoj w tytu wraga" osobowość bohatera przejawia się nie tylko w jego postępowaniu, ale także ujawnia się w dialogach i monologach wewnętrznych nasyconych błyskotliwymi i humorystycznymi frazami.

Wiele cech łączy Iwana Syrcowa ("My - riebiata żiwuczije") z Timurem i innymi bohaterami Gajdara. Wspólnota ta znajduje wyraz w ich człowieczeństwie, obywatelskiej aktywności, dążeniu do samodzielności.

Cieszy nas wybór drogi życiowej dokonany przez Syrcowa: zdał wstępne egzaminy do szkoły wojskowej. Jego dążenie do tego, by zostać oficerem - to nie chwilowy zachwyty, a logiczny rezultat wielu rozmyślań. O zot-

16/ I.Sierkow: My s Sańkoj w tytu wraga. s. 127.

17/ I.Sierkow: My - riebiata żiwuczije. Izd. "Biełorus", Minsk, 1971.

nierskiej służbie, pełnej romantyki, nieoczekiwanych wydarzeń, bohater marzył od najmłodszych lat.

Kontynuacja gajdarowskiej tradycji u Sierkowa jawi się w ideowym potraktowaniu tematu i kompozycji utworu, w humorze przenikającym wszystkie warstwy utworów. Pisarz uważnie bada psychikę bohaterów, co niewątpliwie również łączy go z Gajdarem. Czytając na przykład fragmenty powieści, w których Sierkow opowiada o młodszym bracie Iwana - Griszy - Głyżki, przezwisko Głyżka "zawdzięczał" Grisza wadzie wymowy: nie potrafił bowiem wymawiać wszystkich głosek. Przypadkowo wspomniany, ukochany z dzieciństwa obraz brata Dimki - Topa nazywającego kiełbasę "kiejbasą" wzbogaca nie tylko motywację lecz również treści utworu. W tym przypadku podkreślenie sposobu mówienia jest równocześnie środkiem do ukazania uroku malca.

W ogłoszonym w Republice konkursie na najlepszą książkę dla dzieci i młodzieży poświęconą problematyce 50-lecia państwa radzieckiego i 100-lecia urodzin Lenina utwór Iwana Sierkowa "My s Sańkoj w tyłu wraga" został wyróżniony, a druga jego powieść "My - riebiata żiwuczije" otrzymała pierwszą nagrodę na Wszechzwiązkowym Konkursie Literackim w 1971 r.

Czasy i sytuacja historyczna kształtująca świadomość i twórczą indywidualność Gajdara i białoruskiego pisarza Alesia Adamowicza uwarunkowały ideowo-tematyczną bliskość ich twórczości.

Alesia Adamowicz jest autorem popularnej powieści "Synowja idut w boj". Opowiada w niej o młodych uczestnikach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej.

O swoim debiucie literackim Adamowicz pisze: "Bardzo chciałem opowiedzieć o tym, co przeżyłem w czasie wojny. I im więcej czytałem o wojnie, tym bardziej wierzyłem, że moje nie zostało jeszcze powiedziane."^{18/}

18/ Piat' dśiat czetyrie dorogi. Gosizdat BSSR, Minsk 1963, s. 20.

Porównajmy te słowa ze słowami Gajdara: "Z pewnością dlatego, że wstąpiłem do armii jako chłopiec, bardzo chciałem opowiedzieć dziewczynkom i chłopcom jakie było to życie, jak się zaczynało, jak biegło, a to dlatego, że zdążyłem zobaczyć niemało"^{19/}.

Obaj pisarze / I.Sierków i A.Adamowicz / zdołali w wojennej codzienności odnaleźć romantykę. Brak opisów wielkich czynów nie obniża wartości ich książek, ponieważ autorzy wychodząc od rzeczywistości przedstawiają bogactwo świata wewnętrznego swoich bohaterów przeprowadzając wnikliwą motywację psychologiczną postępowania dziecka.

Najjaskrawiej widoczna jest w białoruskiej literaturze dla dzieci i młodzieży kontynuacja tradycji Gajdara w twórczości Aleny Wasilewicz / tetralogia "Rasti Gańka", "Dola naidiot tiebia", "Nowyj Swiet", "Podoźdi, zadierżis" /. W czterech opowieściach wchodzących w skład tetralogii pisarka spróbowała przedstawić biografię swojego pokolenia. Dzieciństwo tego pokolenia przypadło na lata dwudzieste, wczesna młodość zbiegła się z okresem wytężonej pracy na wielkich budowach, a szczególnie trudny egzamin z dojrzałości obywatelskiej i siły charakteru przyszło zdawać w surowych latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej.

Gańka, centralna postać opowiadania A.Wasilewicz, w pierwszej części tetralogii jest jeszcze dzieckiem. Mieszka w małej białoruskiej wsi. Dla Gańki mała wioszczka nie jest zwykłą wioską, dla niej to Cudowna Kraina białoruskich czarodziejskich bajek. Tylko zewnętrzne cechy pozwalają zaliczyć tę część do tradycyjnych opowieści "dzieciństwo na wsi" (z obfitością szczegółowych opisów różnych wydarzeń z życia wsi, z mrukliwym i dlatego niekochanym dziadkiem i przeciwnie - dobrą babcią). W rzeczywistości jednak w opowieści

19/ A.Gajdar: Soczinienija. Moskwa-Leningrad 1951, s. 49.

wydarzenia i losy ludzkie ukazane są z punktu widzenia Gańki, która rozmyśla nad czynami dorosłych, ocenia ich postępowanie, obserwuje otaczający ją świat.

A. Wasiliewicz nie usiłuje wydawać sądów zamiast swej bohaterki, nie podsuwa jej gotowych rozwiązań, pozostawia jej prawo do samodzielnego myślenia i działania. To właśnie pozwala autorce stworzyć atmosferę tej bezpośredniości i autentyczności, którą wyróżniają się książki Gajdara.

Chcąc ukazać osobowość swojej bohaterki A. Wasiliewicz ucieka się do wewnętrznego monologu, do mowy pozornie zależnej, do wprowadzenia narratora wszechwiedzącego. Oto Gańka rozmyśla o zachowaniu swojej matki: "To dziwne: mama nigdy przy niej nie mówi źle o ludziach. Ani o sąsiadach, ani o swoich. Odwrotnie, matka zawsze jak gdyby chce znaleźć usprawiedliwienie dla ich ludzkich słabostek. Ale Gańki nie okłamiesz. Ona bezbłędnie wyczuwa stosunek mamy do ludzi, wie kogo mama nie lubi, kogo nie szanuje. I wtedy Gańka za nie obie złości się na tego, kto nie cieszy się u mamy poważaniem"^{20/}.

W książce niemało jest gorzkich tragicznych stron. Ale całe opowiadanie przeniknięte jest optymizmem, daje nadzieję na lepszą przyszłość. Obraz dziewczynki Gańki, interesującej, pojętnej, dociekliwej pamiętać będziemy długo.

W innych opowieściach o Gańce, ukazujących doskonały warsztat pisarski, doskonałych pod względem formy, Alena Wasiliewicz przeprowadziła swoją bohaterkę przez wszystkie ważniejsze wydarzenia kraju, zajmując się opowiedzią o życiu, nauce, przyjaźni Gańki, przedstawiła jej poglądy na otaczającą rzeczywistość i ludzi. W całej tetralogii ukazany jest przebieg rozwoju osobowości bohaterki tak, jak można to spotkać u Gajdara.

20/ Alena Wasiliewicz: Rasti, Gańka, Izd. "Biełorus", Minsk 1966, s. 90

Pisarka poetycko opowiedziała o tym, co sama przeżyła, o tym, co jest jej bliskie i drogie. Książki jej pozbawione są metaforycznej złożoności i wielowarstwowego do podtekstu.

Nowatorstwo I.Sierkowa i A.Wasiliewicz przejawiało się w dalszych drażnieniach tradycyjnego tematu dzieciństwa. Pisarze ci ukazali tajniki osobowości swoich bohaterów. I.Sierkow i A.Wasiliewicz patrzą na świat oczami swoich bohaterów, opowiadają o nich z dużą precyzją i autentycznym wzruszeniem. Oto dlaczego Gańka i Iwan mają w sobie tak wiele delikatności, ciepła, szczodrości i co ich zbliża do bohaterów książek Gajdara.

Jak trafnie zauważył A.Rybakow problem tradycji "nie leży w tym, czyje dzieło kontynuujemy- kogo naśladujemy, a w tym, co dodajemy od siebie"^{21/}. Wykorzystując środki artystyczne stosowane wcześniej przez Gajdara, A.Wasiliewicz i I.Sierkow zrobili nowy krok od głębokich studiów estetycznych nad życiem do jego artystycznego przetworzenia w utworze z uwypukleniem cech narodowych tworzonych postaci literackich.

Narodowe cechy bohaterów Sierkowa i Wasiliewicz przejawiają się w ich stosunku do przyrody, która znacząco piętno na ich naturze, jest źródłem rozwoju i kształtowania estetycznych gustów. Przyroda oddziałuje na młodych ludzi i może dlatego liryzm, który zauważamy w ich charakterach, z jednej strony i wyczulenie na zjawiska z drugiej, jest wynikiem ich kontaktów z naturą.

I.Sierkow i A.Wasiliewicz zdołali wyraziście ukazać duchowy stan swoich bohaterów z determinowany przez białoruską przyrodę, która jak gdyby pomaga, współdziała z bohaterami w walce z wrogiem (Iwan i Gańka), podkreśla ich liryczny nastrój (Gańka) na twarzy dziewczyny.

21/ A. Rybakow: Dorogoj dwuch kapitanow. "Komsomolskaja prawda", 19 aprila 1972.

czynki odbijają się cechy przyrody: majestatyczny spokój powolnych rzek białoruskich i szum olbrzymich puszczy.

Narodowościowa oryginalność charakterów bohaterów tych książek przejawia się także w soczystym języku białoruskim, w niepowtarzalnym klimacie mądrych i pikantnych wyrażen i frazeologizmów znalezionych przez pisarzy w głębinach ludowego białoruskiego języka.

W końcu, narodowościowy charakter osobowości dzieci przejawia się także w odrębności humoru, niewątpliwie proweniencji białoruskiej.

S.Marszak kiedyś powiedział: "Dlaczego tak się dzieje, że lata dziecięce i młodość, które trwają tylko półtora dziesiątka lat, wydają nam się połową życia". Jest w tym głęboka prawidłowość, bo lata dzieciństwa i młodości są "przedsionkiem" życia, są właśnie jego połową. To, co mamy najlepszego w naszej dzisiejszej młodzieżowej literaturze białoruskiej zostało stworzone z przekonaniem, że w ciągu 10-15 lat kształtuje się ludzka osobowość. W rozumieniu tej prawidłowości, a co za tym idzie w odpowiedzialności pisarza tworzącego dla dzieci i młodzieży należy szukać dróg rozwoju i wzbogacania tradycji A.P.Gajdara. Najlepsze utwory współczesnych rosyjskich i białoruskich pisarzy są tego potwierdzeniem.